

26-BOB

ShARTNOMA TUSHUNCHASI VA ShARTLARI

353-modda. Shartnoma tushunchasi

Ikki yoki bir necha shaxsning fuqarolik huquqlari va burchlarini vujudga keltirish, o'zgartirish yoki bekor qilish haqidagi kelishuvi shartnoma deyiladi.

Shartnomalarga ushbu Kodeksning [9-bobida](#) nazarda tutilgan ikki va ko'p taraflama bitimlar to'g'risidagi qoidalar qo'llaniladi.

Shartnomadan kelib chiqqan majburiyatlarga, agar ushbu bobning qoidalarida va ushbu Kodeksda shartnomalarning ayrim turlari to'g'risida bayon etilgan qoidalarda boshqacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, majburiyatlar to'g'risidagi umumiy qoidalar (ushbu Kodeksning [234-352-moddalari](#)) qo'llaniladi.

Ikkitadan ortiq taraflar tuzadigan shartnomalarga, bunday shartnomalarning ko'ptaraflamalik xususiyatiga zid bo'lmasa, shartnoma to'g'risidagi umumiy qoidalar qo'llaniladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [354 — 363-moddalari](#), O'zbekiston Respublikasining “Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to'g'risida”gi Qonunining [3-moddasi](#).

354-modda. Shartnoma tuzish erkinligi

Fuqarolar va yuridik shaxslar shartnoma tuzishda erkindirlar.

Shartnoma tuzishga majbur qilishga yo‘l qo‘yilmaydi, shartnoma tuzish burchi ushbu Kodeksda, boshqa qonunda yoki olingan majburiyatda nazarda tutilgan hollar bundan mustasno.

Taraflar qonun hujjatlarida nazarda tutilmagan shartnomani ham tuzishlari mumkin.

Taraflar turli shartnomalarning elementlarini o‘z ichiga oladigan shartnoma (aralash shartnoma) tuzishlari mumkin. Aralash shartnoma bo‘yicha taraflarning munosabatlariga, agar taraflarning kelishuvidan yoki aralash shartnomaning mohiyatidan boshqacha tartib anglashilmasa, elementlari aralash shartnomada bo‘lgan shartnomalar to‘g‘risidagi qoidalar qo‘llaniladi.

Shartnomaning shartlari taraflarning xohishi bilan belgilanadi, tegishli shartning mazmuni qonun hujjatlarida ko‘rsatib qo‘yilgan hollar bundan mustasno.

Shartnomaning sharti taraflar kelishuvida boshqacha tartib belgilab qo‘yilmaganligi tufayli qo‘llaniladigan norma (dispozitiv norma)da nazarda tutilgan hollarda taraflar o‘zaro kelishib, uning qo‘llanishini bekor qilishlari yoki unda nazarda tutilganidan boshqacha shartni belgilashlari mumkin. Bunday kelishuv bo‘lmaganda shartnomaning sharti dispozitiv norma bilan belgilanadi.

Agar shartnoma shartlari taraflar yoki dispozitiv norma bilan belgilab qo‘yilgan bo‘lmasa, tegishli shartlar taraflar o‘rtasidagi munosabatlarga nisbatan qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan ish muomalasi odatlari bilan belgilanadi.

Qarang: mazkur Kodeksning [353](#), [358-moddasi](#), [361-moddasining birinchi qismi](#), [377-moddasi](#), [379-moddasining birinchi qismi](#), [459-moddasi](#).

Qo‘shimcha ma‘lumot uchun qarang: Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 18.12.2009-yildagi “Xo‘jalik shartnomalarini tuzish, o‘zgartirish va bekor qilishni tartibga soluvchi fuqarolik qonun hujjatlari normalarini qo‘llashning ayrim masalalari to‘g‘risida”gi qarorining 2-bandi.

355-modda. Haq evaziga va tekinga tuziladigan shartnomalar

Shartnoma bo‘yicha taraf o‘z burchlarini bajarganligi uchun haq olishi yoki unga boshqa muqobil to‘lov to‘lanishi lozim bo‘lsa, bunday shartnoma haq evaziga tuzilgan shartnoma bo‘ladi.

Shartnoma bo‘yicha bir taraf ikkinchi tarafga undan haq yoki boshqa muqobil to‘lov olmasdan biron narsani berish majburiyatini olsa, bunday shartnoma tekinga tuzilgan shartnoma hisoblanadi.

Agar qonun hujjatlaridan, shartnomaning mazmuni yoki mohiyatidan boshqacha hol anglashilmasa, shartnoma haq evaziga tuzilgan shartnoma hisoblanadi.

Qarang: mazkur Kodeksning 353, 354, 356 — 363, 502, 617, 898-moddalari, O‘zbekiston Respublikasining “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida”gi Qonuni 3-moddasi.

Qo‘shimcha ma‘lumot uchun qarang: Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 28.02.2003-yildagi “O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining talabdan boshqa shaxs foydasiga voz kechish huquqi bilan bog‘liq normalarini qo‘llashning ayrim

masalalari to‘g‘risida”gi 110-son qarori 1-bandining uchinchi xatboshisi.

356-modda. Baho

Shartnomani bajarganlik uchun taraflarning kelishuvi bilan belgilangan bahoda haq to‘lanadi.

Qonunda nazarda tutilgan hollarda tegishli vakolatga ega bo‘lgan davlat organlari belgilaydigan yoki tartibga soladigan baholar (tariflar, rassenkalar, stavkalar va h.k.) qo‘llaniladi.

Shartnoma tuzilganidan keyin bahoni o‘zgartirishga qonun hujjatlari yoki shartnomada nazarda tutilgan hollarda va shartlarda yo‘l qo‘yiladi.

Haq to‘lashni nazarda tutadigan shartnomada baho nazarda tutilmagan va shartnoma shartlari bo‘yicha belgilanishi mumkin bo‘lmagan hollarda shartnomani bajarganlik uchun o‘xshash vaziyatlarda odatda shunday tovarlar, ishlar yoki xizmatlar uchun olinadigan baho bo‘yicha haq to‘lanishi kerak.

Qarang: mazkur Kodeksning 353 — 355, 357 — 363-moddalari, O‘zbekiston Respublikasining 19.08.1999-yildagi “Baholash faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni.

Qo‘shimcha ma’lumot uchun qarang: O‘zbekiston Respublikasi Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 28.02.2003-yildagi “O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining talabdan boshqa shaxs foydasiga voz kechish huquqi bilan bog‘liq normalarini qo‘llashning ayrim masalalari to‘g‘risida”gi 110-son qarorining 6-bandi, O‘zbekiston Respublikasi Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 04.03.2002-yildagi “O‘zbekiston Respublikasining “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar Faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida”gi Qonunini iqtisodiy

sudlar amaliyotida qo'llashning ayrim masalalari haqida"gi 103-son qarorining 6-bandi.

357-modda. Shartnomaning amal qilishi

Shartnoma tuzilgan paytidan boshlab kuchga kiradi va taraflar uchun majburiy bo'lib qoladi.

Taraflar o'zlari tuzgan shartnomaning shartlarini ularning shartnoma tuzishidan oldin vujudga kelgan munosabatlariga nisbatan qo'llaniladi deb belgilab qo'yishga haqlidirlar.

Qonunda yoki shartnomada shartnomaning amal qilish muddati tugashi taraflarning shartnoma bo'yicha majburiyatlari bekor bo'lishiga olib keladi, deb belgilanishi mumkin.

Bunday shart yozib qo'yilmagan shartnoma taraflar majburiyatni bajarishining shartnomada belgilab qo'yilgan oxirgi muddatigacha amal qiladi, deb hisoblanadi.

Shartnomaning amal qilish muddati tugashi taraflarni uni buzganlik uchun javobgarlikdan ozod qilmaydi.

Qarang: sud amaliyoti.

Qarang: mazkur Kodeksning 353 — 356, 358 — 363-moddalari, O'zbekiston Respublikasining "Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to'g'risida"gi Qonuni 13-moddasi.

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: Oliy xo'jalik sudi Plenumining 28.02.2003-yildagi "O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining talabdan boshqa shaxs foydasiga voz kechish huquqi bilan bog'liq normalarini qo'llashning ayrim masalalari to'g'risida"gi 110-son qarorining 9-bandi.

358-modda. Ommaviy shartnoma

Tashkilot tomonidan tuzilgan hamda uning bunday tashkilot o'z faoliyati xususiyatiga ko'ra o'ziga murojaat qiladigan har bir shaxsga nisbatan amalga oshirishi shart bo'lgan tovarlar sotish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish sohasidagi vazifalarini (chakana savdo, umumiy foydalanishdagi transportda yo'lovchi tashish, aloqa xizmati, energiya bilan ta'minlash, tibbiy xizmat, mehmonxona xizmati va sh.k.) belgilab qo'yadigan shartnoma ommaviy shartnoma deyiladi. Bunday tashkilot ommaviy shartnoma tuzishda bir shaxsni boshqa shaxsga nisbatan afzal ko'rishga haqli emas, qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollar bundan mustasno.

Tovarlar, ishlar va xizmatlarning bahosi, shuningdek ommaviy shartnomaning boshqa shartlari hamma iste'molchilar uchun bir xil qilib belgilanadi, qonun hujjatlarida iste'molchilarning ayrim toifalari uchun imtiyozlar berilishiga yo'l qo'yiladigan hollar bundan mustasno.

Tashkilotning iste'molchiga tegishli tovarlarni berish, xizmatlar ko'rsatish, uning uchun tegishli ishlarni bajarish imkoniyati bo'la turib ommaviy shartnoma tuzishdan bosh tortishiga yo'l qo'yilmaydi.

Tashkilot ommaviy shartnoma tuzishdan asossiz bosh tortganida ushbu Kodeks 377-moddasining [oltinchi](#) va [yettinchi](#) qismlarida nazarda tutilgan qoidalar qo'llaniladi.

Qonunda nazarda tutilgan hollarda O'zbekiston Respublikasi Hukumati ommaviy shartnomalarni tuzish va bajarishda taraflar uchun majburiy bo'lgan qoidalar (namunaviy shartnomalar, qoidalar va h.k.) chiqarishi mumkin.

Ommaviy shartnomaning ushbu modda [ikkinchi](#) va [beshinchi](#) qismlari bilan belgilab qo'yilgan talablarga mos kelmaydigan shartlari haqiqiy emas.

Qarang: mazkur Kodeksning [353 — 357](#), [359 — 363](#), [425](#), [558-moddalari](#), O‘zbekiston Respublikasining 26.05.2015-yildagi “Tashuvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug‘urta qilish to‘g‘risida”gi Qonuni [6-moddasi](#), O‘zbekiston Respublikasining 25.04.1997-yildagi “Shahar yo‘lovchilar transporti to‘g‘risida”gi Qonuni [7-moddasi](#), O‘zbekiston Respublikasining 16.04.2009-yildagi “Ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug‘urta qilish to‘g‘risida”gi Qonuni [6](#), [15-moddalari](#).

359-modda. Shartnomaning namunaviy shartlari

Shartnomada uning ayrim shartlari tegishli turdagi shartnomalar uchun ishlab chiqilgan namunaviy shartlar bilan belgilanishi nazarda tutilishi mumkin.

Shartnomada namunaviy shartlarga havola qilinmagan hollarda bunday namunaviy shartlar taraflarning munosabatlariga ish muomalasi odatlari sifatida qo‘llaniladi.

Namunaviy shartlar namunaviy shartnoma yoki ushbu shartlarni o‘z ichiga oluvchi boshqa hujjat shaklida ifodalanishi mumkin.

Qarang: mazkur Kodeksning [6](#), [353 — 358](#), [360 — 363-moddalari](#).

360-modda. Qo‘shilish shartnomasi

Shartlarini taraflardan biri formulalar yoki boshqa standart shakllarda ta’riflagan hamda ikkinchi taraf faqat taklif qilingan shartnomaga butunlay qo‘shilish yo‘li bilan qabul

qilishi mumkin bo'lgan shartnoma qo'shilish shartnomasi deyiladi.

Agar qo'shilish shartnomasi garchi qonun hujjatlariga zid bo'lmasa-da, biroq qo'shiluvchi tarafni odatda ana shunday turdagi shartnomalar asosida beriladigan huquqlardan mahrum etsa, ikkinchi tarafning majburiyatlarni buzganlik uchun javobgarligini istisno etsa yoki cheklasa yohud unda qo'shilgan taraf uchun ochiqdan-ochiq og'ir bo'lgan, bu tarafda shartnoma shartlarini belgilashda qatnashish imkoniyati bo'lganida u o'zining manfaatlarini ko'zlab qabul qilmaydigan shartlar yozib qo'yilgan bo'lsa, shartnomaga qo'shilgan taraf shartnomani bekor qilishni yoki o'zgartirishni talab qilishga haqli.

Ushbu moddaning ikkinchi qismida nazarda tutilgan holatlar mavjud bo'lganida o'z tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishi munosabati bilan shartnomaga qo'shilgan taraf qanday shartlar asosida shartnoma tuzayotganligini bilgan yoki bilishi lozim bo'lgan bo'lsa, shartnomaga qo'shilgan tarafning shartnomani bekor qilish yoki o'zgartirish haqida qo'ygan talabi qondirilmaydi.

Qarang: mazkur Kodeksning 332, 353 — 359, 361 — 363, 382 — 385-moddalari, O'zbekiston Respublikasining 25.08.2015-yildagi “Investitsiya va pay fondlari to'g'risida”gi Qonunining 9-moddasining ikkinchi qismi.

361-modda. Dastlabki shartnoma

Dastlabki shartnoma bo'yicha taraflar kelgusida mol-mulk berish, ishlar bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish haqida dastlabki shartnomada nazarda tutilgan shartlar asosida shartnoma tuzish (asosiy shartnoma) majburiyatini oladilar.

Dastlabki shartnoma asosiy shartnoma uchun belgilangan shaklda, bardi-yu, asosiy shartnomaning shakli aniqlanmagan bo'lsa, yozma shaklda tuziladi. Dastlabki shartnomaning shakli to'g'risidagi qoidalariga rioya qilmaslik uning haqiqiy sanalmasligiga sabab bo'ladi.

Dastlabki shartnomada asosiy shartnomaning narsasini, shuningdek boshqa muhim shartlarini belgilab qo'yish imkonini beradigan shartlar bo'lishi kerak.

Dastlabki shartnomada taraflar qancha muddatda asosiy shartnomani tuzish majburiyatini olishi ko'rsatiladi. Agar dastlabki shartnomada bunday muddat belgilab qo'yilgan bo'lmasa, asosiy shartnoma dastlabki shartnoma tuzilgan paytdan boshlab bir yil ichida tuzilishi shart.

Dastlabki shartnomani tuzgan taraf asosiy shartnomani tuzishdan bosh tortgan taqdirda ushbu Kodeks 377-moddasining [oltinchi](#) va [yettinchi](#) qismlarida nazarda tutilgan qoidalar qo'llaniladi.

Agar taraflar asosiy shartnomani tuzishlari lozim bo'lgan muddatning oxirigacha u tuzilmasa yoki taraflarning birontasi ham ikkinchi tarafga ana shunday shartnoma tuzish haqida taklif yubormasa, dastlabki shartnomada nazarda tutilgan majburiyatlar bekor bo'ladi.

Qarang: mazkur Kodeksning [107](#), [114](#), [353 — 360](#), [362 — 381-moddalari](#).

362-modda. Uchinchi shaxs foydasiga tuziladigan shartnoma

Taraflar qarzdor ijroni kreditorga emas, balki shartnomada ko'rsatilgan yoki ko'rsatilmagan, qarzdordan majburiyatni o'z foydasiga bajarishni talab qilish huquqiga ega bo'lgan uchinchi

shaxsga bajarishi majbur deb belgilab qo'ygan shartnoma uchinchi shaxs foydasiga tuzilgan shartnoma deyiladi.

Agar qonun hujjatlarida yoki shartnomada o'zgacha tartib nazarda tutilgan bo'lmasa, uchinchi shaxs shartnoma bo'yicha o'z huquqidan foydalanish niyatini qarzdorga bildirgan paytdan boshlab taraflar o'zlari tuzgan shartnomani uchinchi shaxsning roziligisiz bekor qilishlari yoki o'zgartirishlari mumkin emas.

Qarzdor kreditorga qarshi qo'yishi mumkin bo'lgan e'tirozlarini shartnomada uchinchi shaxsning talablariga qarshi qo'yishga haqli.

Uchinchi shaxs shartnoma bo'yicha o'ziga berilgan huquqdan foydalanishdan voz kechgan taqdirda, basharti qonun hujjatlari va shartnomaga zid bo'lmasa, kreditor bu huquqdan foydalanishi mumkin.

Qarang: mazkur Kodeksning [353 — 361, 363-moddalari](#).

Qo'shimcha ma'lumot uchun qarang: Oliy xo'jalik sudi Plenumining 18.12.2009-yildagi "Xo'jalik shartnomalarini tuzish, o'zgartirish va bekor qilishni tartibga soluvchi fuqarolik qonun hujjatlari normalarini qo'llashning ayrim masalalari to'g'risida"gi 203-son qarorining [17-bandi](#).

363-modda. Shartnomani sharhlash

Sud shartnoma shartlarini sharhlashda undagi so'z va iboralarning asl ma'nosini e'tiborga oladi. Shartnomaning sharti aniq bo'lmasa, uning asl ma'nosi uni boshqa shartlarga va butun shartnomaning ma'nosiga taqqoslash yo'li bilan aniqlanadi.

Agar ushbu moddaning birinchi qismida bayon etilgan qoidalar shartnomaning mazmunini aniqlash imkonini bermasa, taraflarning haqiqiy umumiy xohish-irodasi shartnomaning maqsadini hisobga olgan holda aniqlanishi kerak. Bunda barcha tegishli holatlar, shu jumladan shartnoma tuzish oldidan olib borilgan muzokaralar va yozishmalar, taraflarning o‘zaro munosabatlarida qaror topgan amaliyot, ish muomalasi odatlari, taraflarning keyinchalik o‘zlarini qanday tutganligi e’tiborga olinadi.

Qarang: sud amaliyoti.

Qarang: mazkur Kodeksning 6, 353 — 363-moddalari.

Qo‘shimcha ma’lumot uchun qarang: Oliy xo‘jalik sudi Plenumining 04.03.2002-yildagi “O‘zbekiston Respublikasining “Xo‘jalik yurituvchi subyektlar Faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to‘g‘risida”gi Qonunini iqtisodiy sudlar amaliyotida qo‘llashning ayrim masalalari haqida”gi 103-son qarori 3-bandining uchinchi xatboshisi.

